

אגעד אנק

על פרשת השבוע

פרשת עקב תשפ"ג

כל הזכויות שמורות למו"ל. אין לקרוא בזמן התפילה וקריה"ת

בס"ד, בכל ענייני הגיליון ניתן לפנות לדוא"ל: g.agedank@gmail.com

לעתיד לבוא, כשאדם יבוא לפני בית דין של מעלה, ויראו לו מה משלמים עבור פסיעה אחת, לה משלם הקב"ה על צחצוח נעליים לכבוד שבת ויקרא ה' אלוקים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרח - כולנו נפרוץ בבכי!

ריבונו של עולם, אם היינו יודעים, שזה מה שאתה משלם עבור צחצוח נעליים לכבוד שבת, מהבוקר היינו מצחצחים את הנעליים של כל השכונה!

אומר הכתוב והיה עקב תשמעון - אלה המצוות שאדם דש בעקביו. אומר האוהב ישראל מאפטא - זה מה שכתוב והיה עקב תשמעון... הלוח ילך ובכה - כשאנחנו נשמע לעתיד לבוא, מה הקב"ה משלם על צעד לכבודו - כשאדם צועד לבית הכנסת, כשאדם צועד לניחום אבלים, הוא קם מכיסאו ל'ברוך שאמר'...

אם הקב"ה משלם לעגלון מלך, על זה שהוא קם לכבודו של הקב"ה, נותן לו את שלמה שיש על כיסאו, אנחנו שמצווים ועושים, כמה הקב"ה ישלם לנו, על והיה עקב תשמעון!

ברוך תהיה מכל העמים לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך בספר בינה לעיתים כותב דבר נחמד, חז"ל אומרים מפני מה היתה רבקה עקרה כדי שלא יאמרו האומות ברכתנו עשתה פירות, שלבן ובתואל ברכו אותנו 'אחותינו את היי לאלפי רבבה' וכדי שלא יאמרו שהיא ילדה בזכותם היתה רבקה עקרה, אומר הפסוק 'ברוך תהיה מכל העמים' כל העמים יברכו אותך, אבל כשהעמים מברכים יש חשש שיקרה מה שהיה אצל רבקה שהיא היתה עקרה, ממשיך הפסוק ואומר שאף על פי שתהיה מבורך מכל העמים 'לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך'. (הגר"א דיסקין)

ויענך וירעיבך ויאכילך את המן (ח, ג)

"ל הנה הקב"ה זוכר לישראל חסד נעורייך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה ולא אמרו איך נלך במדבר ומאין נאכל והנה אין זה תימה כ"כ שראו נסי ה' ונפלאותיו והוא ציוה אותם לילך למדבר מסתמא לא תקצר יד ה' לכלכלם שם אך הם ידעו ואבותיהם ספרו להם כי הקב"ה ציוה את אברהם אע"ה לך לך וכו' ובבואו אל הארץ מקום חפץ ה' ה' רעב בארץ ולא הזמין לו הקב"ה פרנסתו והוצרך לירד מצרים נמצא אין הבטחה לצדיקים ואם כן אם לא הזמין לאע"ה בהיותו בארץ נושבת איך יזמין לס' רבוא במדבר שממה ואפ"ה האמינו והלכו אחרי ה' במדבר בארץ לא זרועה זהו חסד נעורייך הנה בסוף המסיר להם לחם מן השמים מעתה תגדל התימה מ"ט לא עשה כן לאע"ה עד שהוצרך לירד מצרימה וי"ל שלא זכו לחם מן השמים עד שעמדו בזה הנסיון אחר שראו שהקב"ה לא הזמין לאע"ה אפי' בארץ נושבת ואפ"ה הלכו אחריו בארץ לא זרועה עי"ז זכו למן והיינו דקאמר קרא ויענך וירעיבך ויאכילך את המן אשר לא ידעת אתה כי לא נודע לך מאבותיך שהזמין להם הקב"ה מן ברעבם ולא ידעו אבותיך שהרי הוצרכו לירד למצרים ועי"ז ויענך וירעיבך שלא היית בטוח שיכלכל אותך ומדוע עשה ה' ככה לך ולאבותיך למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחי האדם האי יחי' לשון בטחון הוא שלא יהי' בטוח במזונותיו כי אין הבטחה לצדיקים בעוה"ז כ"א על כל מוצא פי ה' וגזירותיו ואין להרהר ח"ו: חתם סופר.

ואכלת ושבעת וברכת את ד' אלקיך (ח, י)

בגמ' ברכות (לה, א) שהמקור לברכה על המזון 'לפניה' נלמד בקל וחומר "כשהוא שבע מברך, כשהוא רעב לא כל שכן?", ואילו בברכת התורה מצאנו להיפך ש'לפניו' יש מקור מן התורה "כי שם ד' אקרא הבו גודל וכו'", ו'לאחריו' נלמד בקל וחומר. הרי שבברכת המזון נאמר בפירוש הברכה 'לאחריו, ולפניה למדינן מק"ו. ואילו בברכת התורה נאמר מקור לפניו, ולאחריה למדינן בק"ו.

בטעם הדבר כתב הגר"א, (וכן הוא בהפלאה) שהנה מה ההבדל בין הנאה אמיתית מדברי תורה לשאר ההנאות של עולם הזה? שבשאר ההנאות, מכניס היצר חשק גדול ומגדיל לו את ההנאה בדמיונו עשרת מונים, ורגע

וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך ונתנם בכל שונאיך (ז, ט"ו)

יש להבין מדוע בישראל כתיב לשון "שימה" ולא ישימם בך, ואילו גבי שונאך כתיב לשון "נתינה" ונתנם בכל שונאך.

ויש לבאר עפ"י מה דאיתא במנחות (נט, א) "א"ר יצחק בר יוסף א"ר יוחנן נתן 'משהו' שמן על גבי כזית מנחה פסל, מאי טעמא? לא 'ישים' כתיב, שימה כל דהו. נתן 'כזית' לבונה על גבי משהו מנחה פסל, מאי טעמא? לא 'יתן' כתיב, עד דאיכא נתינה", הרי לנו ש"שימה" זה כל שהוא ואילו 'נתינה' זה עם שיעור. וא"כ י"ל שזהו ביאור הכתוב 'והסיר ה' ממך כל חולי וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא 'ישימם' בך" אפילו כל דהו, אך 'ונתנם' בכל שונאך דהיינו שיעור נתינה. (מהרי"ל דיסקין)

והיה עקב תשמעון (ז, יב)

האוהב ישראל מאפטא, מביאים רבותינו שתי רעיונות ממנו. שני רעיונות שווים, כל אחד 'מלביש' את זה, על מדרש אחר.

בספר רזים דאורייתא הוא מביא מדרש אחד ובספר אחר, בשם האוהב ישראל מאפטא, הוא מביא פסוק אחר.

ישנו פסוק בשיר-השירים - מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב הדא הוא דכתיב ויקרא ה' אלוקים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרח (ישעיהו כב, יא).

מובא מדרש נוסף - והיה עקב תשמעון הדא הוא דכתיב (תהלים קכו, ו) הלוח ילך ובכה.

מה הקשר בין והיה עקב תשמעון ל - הלוח ילך ובכה, ומה הקשר בין מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב ל - ויקרא ה' אלוקים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרח (ישעיהו כב, יא)?

מביאים שתי הספרים הללו בשם האוהב ישראל מאפטא, זה לא כתוב בספרים שלו, אבל שניהם מביאים את זה בשמו - משל לעשיר שירד מנכסיו. לא היתה לו ברירה, הוא היה צריך לחטט את רגליו כדי להשיג כסף. הלך ממקום למקום מפניה לפינה. הגיע לארץ החבילה, ארץ שבה יש מחצבות של יהלומים. הלך ומילא לו שק ביהלומים ושם על גבו. יום אחד, במהלך מסעו, הגיע לאיזה בית של עני אחד וביקש ממנו אם יוכל לתת לו לאכל משהו.

אמר לו העני - אם היה לי משהו לאכל, הייתי נותן לך גם מבלי שתבקש, אבל לצערי אין לי מה לתת לך לאכל. אני יכל לתת לך מיטה לישון, מים לרחוץ, הכל, חוץ מאוכל שאין לי. אין לך איזה גרוש? אני אקח אותך למאפיה תקנה.

- לא אין לי שום גרוש.
- אני גיד לך משהו, אספתי באיזה שהוא מקום, חפץ מאוד יפה, אולי זה שווה משהו...

- בא אני אקח אותך, יש כאן איזה שמאי של אבנים, אולי זה שווה משהו...

ניגשים לשמאי, השמאי בודק את האבן... "אדוני, \$10,000!!!

שמע את זה הסוחר - מה!?!?!?!?!?!?

- לא, לא סליחה - \$20,000!!!

מה!?!?!?!?!?

- לא, לא סליחה \$30,000!!!

מה!?!?!?!?!?

- לא, לא סליחה \$100,000!!! זה גרוש לא יותר מזה!

איך שאמר לו את זה, התעלף הסוחר.

אומר האוהב ישראל מאפטא - זה מה שכתוב בפסוק ויקרא ה' אלוקים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרח..

למה התכוון הנביא ישעיהו???

נמצא, שבעצם הוא כלל אינו בעל בטחון. השי"ת לא נמצא אצלו בתמונה בכלל. אם הוא היה בתמונה, הוא לא היה פונה אלי בשאלות, אלא היה יותר בוטח בהשי"ת, והיה גם מבקש ממנו שישמור עליו מפני גנבים. מצד דיני ההשתדלות, ודאי שאם המומחים יקבעו שללא דלת 'פלדלת' זהו מצב של "שכיח היזקא", עליו להתקין דלת 'פלדלת'. ואם לא יעשה כך, דומה הוא לאדם שהשאיר את דלת ביתו פתוחה כל הלילה, ואף תלה עליה שלט גדול: "ברוך הבא לכל הגנבים, נסענו מחוץ לעיר..." הוא פשוט מפקיר את ממונו, ועל כך אמר ה'מסילת-ישרים' (פרק ט) כי "אין זה בטחון אלא הוללות" - הקב"ה לא ישמור עליו. זהו נושא אחר.

אך באופן רגיל, דלת פשוטה, לא 'פלדלת', שסוגרים אותה ואף נועלים אותה - יוצאים ידי חובת ההשתדלות, ודי בזה. עובדה, לי ברוך ה' אין דלת 'פלדלת', ולא פרצו לי הביתה...

כותב המכתב חש פחד מפני גנבים, ולכן שאל האם מותר לו לקנות 'פלדלת'. ובאמת, אם אכתוב לו שאסור לקנות 'פלדלת' כי זהו חסרון בבטחון - הוא לא יקנה 'פלדלת'. אבל הנהגה זו כלל לא תקשר אותו להשי"ת ולבטחון בו, כי בעצם הוא לא סומך על הקב"ה, הוא סומך על זה שהוא לא קונה 'פלדלת'...

כך גם בשאר ענייני הבטחון ששאל עליהם, כגון: לעבוד שעות נוספות, לשלוח את האשה לעבודה וכו'. אם הייתי עונה לו על השאלות האלו, הייתי פשוט מרמה אותו. אם אומר לו: אל תשלח את אשתך לעבודה, אל תעבוד שעות נוספות, הוא פשוט יסמוך על ה'טכניקה' הזו... אבל זה בכלל לא קשור לקב"ה.

התשובה שעלי להשיב לשואל כזה היא: אם אתה שואל אותי, ואני עונה לך תשובה, הרי שהחטאנו את כל המטרה. איך צריך לשאול אותי, אלא להחליט לעצמך כמה סומך אתה על הקב"ה, ולפי זה לנהוג.

חוסר בטחון פירושו, שאדם נמצא בבעיה, הולך לחפש עצות. לשם מה אתה הולך לחפש עצות? הרי יש לך אב רחמן שיש לו מספיק כסף, א"כ תסמוך עליו שהוא יביא לך את הכסף. אין לך שום צורך אפילו לבקש ממנו, כי הוא יודע שאתה צריך את הכסף, ואם תהיה ראוי - הוא יתן לך אותו מיד.

בטחון אמיתי הוא לא לשאול את הרב מה לעשות, אלא לראות את כל השכנים קונים 'פלדלת', לראות שכל יום היו בבנין שלי עשרים גניבות, ואעפ"כ להחליט שלי אין שום בעיה, לי יש מי ששומר על הבית שלי. הקב"ה שומר עלי! ואם תשאל, מדוע הוא לא שמר גם עליהם? - אינני יודע, וזה גם לא עסק שלי! וכי יודע אני כל דבר בעולם?! כמו שאינני מבין מדוע הקב"ה עשה אותי עם שני אוזניים ואף אחד, ולא ברא לי שני אפים ואוזן אחת - כך אינני יודע מדוע הקב"ה לא שומר עליהם... אני יודע שאני סומך על הקב"ה וזהו! לא קונה 'פלדלת'! זהו בטחון!

מזה שנים שואלים אותי שאלות בהלכות בטחון. אנשים צריכים לדעת שאין דבר כזה! אם אתה שואל - סימן שאין לך בטחון, ממילא אין לך מה לשאול אותי... כי בטחון הוא דבר שבין האדם לקונו.

הרי אף אחד לא יבוא לשאול אותי שאלה כזו: "אבי אמר שיתן לי מאה שקל בחודש, האם אני יכול לסמוך עליו?"... וכי יכול אני לדעת האם יוכל לסמוך על אביו?! האם אני מכיר בכלל את אביו ואת הקשר שלו עם בנו?! וכך גם לענייננו: אני אמנם מכיר את הקב"ה, אבל אינני מכיר את השייכות שביני ובין הקב"ה, את הקשר שלך אליו, וא"כ כיצד אוכל לפסוק לך? זהו דבר התלוי בלבך, איזה קשר יש לך עם הקב"ה.

דבר זה באופן מעשי דורש הרבה תקיפות הדעת, ואכן זו אחת מהעבודות הקשות ביותר שישנן ביהדות.

(תפארת שמשון - הרב פינקוס זצ"ל)

ועתה ישראל מה ד' אלקיך שאל מעמך י, יב)

דרשו חז"ל "אל תקרי 'מה', אלא 'מאה' הקב"ה מבקש מאתנו מאה ברכות בכל יום. דוד המלך תיקן זאת כשהיתה מגיפה, ובכל יום מתו מאה בחורים, ולא ידעו מה הסיבה לכך, עד שראה דוד המלך ברוח הקודש, שעליו לתקן אמירת מאה ברכות בכל יום והמגיפה נעצרה.

למעשה, ה'משנה ברורה' כבר כותב שבכל יום אנו מברכים מאה ברכות כסדר. וזה החשבון: **תשע עשרה ברכות בתפילות שמונה עשרה שלוש פעמים ביום, יחד חמישים ושבע ברכות. עשרים ברכות השחר, פעמיים נטילת ידיים לסעודה, וברכת המזון לאחר הסעודה שזה שתיים, שהן שתיים עשרה ברכות, ועוד בבוקר שתי ברכות לפני קריאת שמע ואחת אחרי, ובלילה שתיים לפני ושתיים לאחר, סך הכל עולה לתשעים ושש ברכות.** הוסף לזה את ברכת אשר יצר שמברכים כמה פעמים ביום הרי לך **מאה ברכות.** אבל בשבת יש לנו רק **שבע ברכות בתפילת שמונה עשרה, וא"כ בשלוש תפילות חסרות שלוש ברכות.** מצד שני יש לנו את מוסף שיש בה **שבע ברכות, סעודה שלישית עם שש ברכות (שתיים לפני**

אחד אחרי ההנאה כבר מאבד את כל טעמו, ורואה שהכל היה דמיון, ואילו בלימוד התורה הוא להיפך, שלפני לימוד התורה אינו מרגיש חשק ורצון ללמוד, אבל כיוון שמרגיל נפשו בלימוד, מרגיש בהם טעם עד שקשה לו להפסיק.

בזה מובן היטיב, שבאכילה יש ק"ו שאם לאחריו צריך לברך - כשכבר נוכח לראות שהכל היה דמיון - לפניו לא כ"ש, כשעדיין מרגיש את תאוות האכילה וודאי שצריך לברך. ואילו בברכת התורה, אם לפניו מברך - כשעדיין לא מרגיש שום חשק - לא אחריה לא כ"ש, כשכבר מרגיש את הטעם הטוב, טעמו וראו כי טוב ה'. (הר"א דיסקין)

ואכלת ושבעת וברכת את ד' אלקיך (ח, י)

בגמ' ברכות (כ, ב) "אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא ריבוננו של עולם כתוב בתורתך 'אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד' והלא אתה נושא פנים לישראל דכתיב 'ישא ה' פניו אליך' אמר להם וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך, והם מדקדקים [על] עצמם עד כזית ועד כביצה".

שואלים המפרשים, וכי לא מצאנו חומרות נוספות שקבלו ישראל על עצמם? למה נושא פנים דוקא בגלל חומרא זו? הגר"ח מוולוז'ין מבאר, שהנהגה לכאורה חומרא זו עשויה להביא לידי קולא, שכן אם יבוא עני יתנו לו רק כזית... ויצא שכרו בהפסדו, אבל אם נדקדק נראה שכתוב והם מדקדקים "על עצמם" עד כזית, שרק על עצמם מחמירים לברך בכזית ולא על העני. לכן אומר הקב"ה כמו שבברכת המזון אתם מחמירים לברך אפי' על כזית וכביצה, אבל עם אחרים אתם מטיבים ונושאים פנים, לתת להם כדי שביעה, אף אני אשא פנים לכם.

ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה (ח, יז)

נביא סיפור אותו מספר הרי"מ שושן, בשנת תשט"ז היה מלחמת סיני, אימה ופחד היה על הישוב כאן בארץ ישראל, ולמעשה היו ניסים גלויים עד למאוד. היו כמה תלמידי חכמים שהגיעו אל הבריסקער רב והוא דיבר איתם ואמר להם, אתם חושבים שהניסים שהיו פה זה בגלל הצבא שלנו, הטנקים והמטוסים? לא! זה היה רק בזכות כמה יהודים צדיקים כמו רבי שלמה בלוק התלמיד של החפץ חיים עם התהילים שלו ורבי ועלוועל צ'צ'יק עם התהילים שלו ועוד כמה יהודים טובים וצדיקים, רק בזכותם ובגללם היו כל הניסים.

שאל אחד היושבים שם את הרב מבריסק, אם זה אכן בגללם אז לא היו צריכים להיות בכלל פצועים וכ"ש שלא הרוגים, ולמעשה הרי כן היו?!, ענה לו הרב אני יספר לכם מעשה, אצל הסבא ה"בית הלוי", היה לו בן עילוי גדול, אח של רבי חיים, והוא השתדך עם משפחה מסויימת, וכמובן להיות מחותן של הבית הלוי זה חשיבות גדולה ועוד לזכות בכזה עילוי, וכדונויה, התחייב לתת סכום עתק כמו מליון דולר. בכדי שיוכל החתן לשבת וללמוד בלי שום דאגות. בין האירוסין והחתונה שם לב בעל הבית הלוי שבנו החתן חזה קצת דעתו עליו, והחליט שצריך לשים אותו במקום... פנה הבית הלוי אל בנו ואמר לו, נדמה לך שמה שקיבלת דונויה על סך מליון דולר זה בגלל שאתה כזה מיוחד וחשוב? לא לא, כל מה שהם נתנו כזה סכום זה רק בגלל שהם רצו להשתדך איתי לא בגלל שאתה שווה את זה...

אמר לו החתן, שגם הוא הרי היה עילוי, סליחה אבא, אם באמת הם נתנו את הדונויה בגלל החשיבות שלך, אז היו צריכים לתת עשר מיליון, לא רק מליון, אלא וודאי שנתנו את זה בגללי,

ענה לו הבית הלוי, נכון, הם רצו לתת עשר מיליון אבל מה אפשר לעשות שאתה הוא החתן וזה הוריד את הערך למליון בלבד...

אמר הרב מבריסק, אף גם כאן, מכח תפילותיהם של אותם צדיקים לא היה צריך להינזק אפי' ציפורן של יהודי אחד, אבל מה נעשה שגם הצינונים עם הצבא מעורבים כאן...

וזכרת את ה' אלקיך כי הוא הנתן לך כח לעשות חיל (ח, יח)

קיבלתי מכתב מיהודי אחד, והוא כותב לי שם סידרה של שאלות בהלכות בטחון: א. האם התקנת דלת 'פלדלת' מהווה חסרון במידת הבטחון? ב. אם תימצי לומר שאין לקנות דלת 'פלדלת', במידה וכבר אירעה גניבה אצלו בבית, האם אז כבר אין זה חסרון? ג. האם לשלוח את האשה לעבודה? ד. האם לעבוד שעות נוספות? ועוד כיוצ"ב שאלות בענייני בטחון.

והנה, כותב המכתב הוא יהודי טוב. אם אענה לו שלא יתקין דלת 'פלדלת', הוא יקבל זאת בלי שום פקפוק. הבעיה היא, שבמצב כזה הסיבה שהוא לא יקנה דלת 'פלדלת' אינה משום שהוא בוטח בקב"ה שלא יבואו גנבים. הוא סומך על כך שאמרתיו לו שלא יקנה 'פלדלת'!... הוא סבור שזוהי מין סגולה כלשהי, שאם לא יקנה דלת 'פלדלת' - לא יבואו אליו גנבים.

וארבע אחרי), קידוש בערב שתי ברכות ובבוקר ברכה אחת, סך הכל שש עשרה ברכות, ואם כן חסירות בשבת עשרים ברכות.

ה'שלח ערוך' מייצג להשלים זאת על ידי אכילת פירות ושתייה. ומה יעשו תלמידי חכמים שהוגים בתורה יומם ולילה, ואין להם זמן להתעסק עם פיסטוקים? פסק ה'משנה ברורה', שיכוון לצאת בברכות שאחרים אומרים, ואפילו יכול לכוון לצאת בברכות של העליה לתורה.

כתב החיד"א, שענין זה רמז בפסוקים "האלף לך שלמה ומאתיים לנוטרים את פרוי", ובפסוק לאחריו "היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעיני. ובהקדמת שני דברים: א. אמרו חז"ל (שבועות לה, ב) כל מקום שנאמר בשיר השירים 'שלמה' הכוונה להקב"ה, מלך שהשלום שלו. ב. אדם שגונב מחבירו ברכה צריך לשלם לו עשרה זהובים, כך מבואר בגמרא בחולין אודות אחד ששחט ובא השני וגנב לו את מצוות כיסוי הדם, עליו לשלם לו עשרה זהובים על גניבת המצוה. ברכה שווה איפוא עשרה זהובים.

ועתה נבאר את הרמז בשני הפסוקים שלפנינו: "האלף לך שלמה"

הקב"ה – מלך שהשלום שלו – יש לו אלף זהובים לשלם לכל יהודי עבור מאה ברכות בכל יום. "ומאתיים" – והלא בשבת חסירות עשרים ברכות שהם מאתיים זהובים. "לנוטרים את פרוי" – עשה ברכות על פירות וכך תשלם למאה. "היושבת בגנים, חברים" – תלמידי חכמים היושבים בפרדסה של תורה ונקראים חברים. "מקשיבים לקולך השמיעיני" – הם יכולים לשמוע ברכות מאחרים. (הגדש"פ מתוק האור)

ועתה ישראל מה ד' אלקיך שאל מעמך כי אם ליראה את ד' (י, יב)

נציין את דברי המדרש (מדרש תהלים מזמור כז) עה"פ אחת שאלתי מאת ד' אותה אבקש שבת בבית ד' כל ימי חי לחרות וכו' "אמר לו הקב"ה, בתחלה אתה אומר, אחת שאלתי, שבת בבית ד'. וחזרת ואמרת, לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו (יצפנונו בסוכה ביום רעה יצילנו). אמר לפניו, רבונו של עולם לא יהא העבד שוה לרבו?! בתחילה לא באת עלי באחת, שנאמר (דברים י, יב) ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך. ואחר כך, פתחת עלינו במצוות הרבה, שנאמר (שם) ללכת בכל דרכיו ולאחבה אותו וגו'. הוי, דיו לעבד שיהא כרבו". יש להבין מה היה הדין ודברים בין דהמע"ה להקב"ה, וכי מה תשובה היא זו לא יהא העבד וכו'? אלא, מתרצים המפרשים, הקב"ה אמר "ליראה אותו" זה העיקר, ומי שיש לו יראת שמים אמיתי, ממילא כבר מקיים בו "ללכת בדרכיו" לדבקה בו" הכל תלוי ביראת שמים, לכן זה באמת דבר אחד.

מאוצרות המגידים

רק באבותיך חשק ד' ויבחר בזרעו אחריהם (י, ט"ו)

בפרשה אנו רואים כמה פעמים את העניין של זכות אבות – אבותינו אברהם יצחק ויעקב "רק באבותיך חשק ד' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם" ועוד כהנה בתחילת הפרשה ועוד.

כי מצוה גדולה או מסירות נפש של הורים יכולה להועיל לבניהם אחריהם. נזכרתי במעשה שהיה לפני שנות דור. ביום בהיר אחד החזון איש קרא לי וסיפר כי בחור מהקיבוצים בא ללמוד בישיבת פוניבז', אך הישיבה לא הצליחה לסדר לו פנקס מזון למחייתו. אם ידוע לכם, פעם היו מקבלים דף כזה בו היה כתוב לדוגמא: יעקב גלינסקי כך וכך ילדים מקבל חצי ק"ג סוכר שני ק"ג קמח וכו'. אמר החזון איש "בעיירת חדרה שם אתה ראש ישיבה, יש קצין אחראי, דרכו תוכל לפעול להשיג אישור לאותו תלמיד.

בסיום בקשתו אמרתי "יש לי שאלה לשאול". "אני לא הרב בזכרון מאיר (שכונת מגוריו) גש להרב וואזנר" חיך החזון איש והשיב, אלא שאח"כ הסכים לשמוע את השאלה. "מדוע ואיך זכה בחור כזה ללמוד בפוניבז' מה הוא שונה מחבריו, שהרי הוא והם מאותו קבוץ?". "זכות אבות" ענה החזון איש. אתם, בני ישיבה – ישיבת בין הזמנים, אשריכם, ואספר לכם עוד בעניין הקיבוצים. בתקופת העלייה לארץ כאשר החלו להעביר על דתם את ילדי העולים מארצות המזרח, יצאנו בשליחות החזון איש למעברות. להציל אותם.

אחד הקשיים בהצלת הילדים היה לדעת מי ומי מהעולים מעוניין ללמוד במוסדות חרדיים, ולתבוע מהממשלה לתת לאותו אחד חינוך דתי. כי המפ"מניק"ס סגרו את מחנות העולים ניתקו אותם בכח מהרחוב החיצוני, ולא היתה גישה אליהם. בתקשורת ובממשלה אמרו כי לא ידוע להם בכלל שיש מישוה שרוצה ללמוד במוסדות דת חרדים, אין עולים המעוניינים בחינוך דתי. ובתוך המחנות איימו עליהם שמי שיתבע חינוך לא ממלכתי יישאר רעב ללחם (וכך גם עשו הלכה למעשה). אך עם כל זאת מפעם לפעם הסתננו החוצה מכתבי זעקה לגדולי ישראל: "תושיעו אותנו". יום אחד יצאנו קבוצה למחנה עולים לא הרחק מראש העין. המטרה הייתה להסתנן פנימה להציל כמה שיותר בזמן הקצר שעמד לרשותנו, למשל, להחתים יהודים על כך שהם מעוניינים בחינוך עצמאי או חינוך חרדי לצאצאיהם. כמו כן לשמוע שמות ופרטים טכניים. המקום היה מגודר. החלטנו להסתנן מתחת לגדרות התיל ולהיכנס בכל מחיר. אחד הבחורים הגביה מעט את הגדר, השני חפר עם מוט ברזל, נוצרה חפירה קטנה. מי יכול להיכנס בפתח כזה צר? יעקב גלינסקי, שהיה נמוך וקטן... נשכבתי על הארץ דחקתי את הראש ועד שהספקתי להשחיל חצי גוף כבר הבחינו בי האחראים מבפנים – שעטו אלי ברכבם משכו אותי פנימה ונתפסתי בידיהם. החברים מיהרו לשוב לבני ברק להזעיק עזרה "גלינסקי נתפס".

ועתה נבאר את הרמז בשני הפסוקים שלפנינו: "האלף לך שלמה" הקב"ה – מלך שהשלום שלו – יש לו אלף זהובים לשלם לכל יהודי עבור מאה ברכות בכל יום. "ומאתיים" – והלא בשבת חסירות עשרים ברכות שהם מאתיים זהובים. "לנוטרים את פרוי" – עשה ברכות על פירות וכך תשלם למאה. "היושבת בגנים, חברים" – תלמידי חכמים היושבים בפרדסה של תורה ונקראים חברים. "מקשיבים לקולך השמיעיני" – הם יכולים לשמוע ברכות מאחרים. (הגדש"פ מתוק האור)

ועתה ישראל מה ד' אלקיך שאל מעמך כי אם ליראה את ד' (י, יב)

נציין את דברי המדרש (מדרש תהלים מזמור כז) עה"פ אחת שאלתי מאת ד' אותה אבקש שבת בבית ד' כל ימי חי לחרות וכו' "אמר לו הקב"ה, בתחלה אתה אומר, אחת שאלתי, שבת בבית ד'. וחזרת ואמרת, לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו (יצפנונו בסוכה ביום רעה יצילנו). אמר לפניו, רבונו של עולם לא יהא העבד שוה לרבו?! בתחילה לא באת עלי באחת, שנאמר (דברים י, יב) ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך. ואחר כך, פתחת עלינו במצוות הרבה, שנאמר (שם) ללכת בכל דרכיו ולאחבה אותו וגו'. הוי, דיו לעבד שיהא כרבו". יש להבין מה היה הדין ודברים בין דהמע"ה להקב"ה, וכי מה תשובה היא זו לא יהא העבד וכו'? אלא, מתרצים המפרשים, הקב"ה אמר "ליראה אותו" זה העיקר, ומי שיש לו יראת שמים אמיתי, ממילא כבר מקיים בו "ללכת בדרכיו" לדבקה בו" הכל תלוי ביראת שמים, לכן זה באמת דבר אחד.

ואצל דוד המלך, גם היה בקשתו רק דבר אחד, ונקדים הסיפור (מובא ב"ומתוק האור" מספר 'הנהגות הח"ח' בשם ספר 'מגד גבעות עולם'): הבחור יענקל פארברנק (הוא הב' יעקב משה שורקין מבחירי התלמידים בראדוין), נכנס פעם בעת סעודה מפסקת בערב יו"כ אל ביתו של החפץ חיים וביקש ברכה שיוזכה לזיווג הגון. נענה החפץ חיים ואמר: "שהקב"ה יברך אותך שתישאר בלימוד". אחד מבני הבית חשש כי החפץ חיים לא שמע היטיב את הבקשה, על כן שב וביקש עבורו בקול חזק יותר: "הבחור זקוק לשידוך". ועוד פעם חזר החפץ חיים על ברכתו "שהקב"ה יברך אותך שתישאר בלימוד". כאשר יצא משם פגש יענקל את הגאון רבי אלחנן וסרמן וסח בפניו את אשר אירע אותו בקודש פנימה. "אי אי" – נענה מיד רבי אלחנן – "מדוע אינך מבין? מדוע אינך מבין? בלי שידוך – אי אפשר להישאר בלימוד. בלי "שטעלא" – קשה להישאר בלימוד. בלי מנוחת הנפש ומשפחה טובה – קשה מאוד להישאר בלימוד. בברכה זו שברכך החפץ חיים אתה האיש המאושר בעולם! הוא נתן לך הכל! עם יסוד זה מבאר החת"ס שכל כוונתו של דוד המלך בבקשותיו היה "שבת בבית ד'" שיוכל ללמוד ללא שום מפריעים, לכן אף הוא בעצם התכוון רק לדבר אחד, שיוכל ללמוד בשלווה.

ועתה ישראל מה ה' אלקיך שאל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך ללכת בכל דרכיו ולאחבה אותו ולעבד את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך: (דברים י, יב)

שם ואמר רבי חנינא הכל בידי שמים וכו' שנאמר וכו' שואל מעמך וגו'. אפשר ליתן בזה טעם על לשון הכתוב דנקט לשון שואל, והיה יכול לכתוב מבקש מעמך, דכבר ארז"ל [ויקרא רבה פרשה כ"ז ב'] בפסוק מי הקדימיני ואשלם [איוב מ"א, ג'], שאין שום אדם עושה דבר שיקדים הוא טובה להקב"ה, אבל נהפוך הוא שהקב"ה הקדים לו הטוב, כי כלום אדם מקיים מצוות מילה אם לא נתן לו הקב"ה בן כלום עושה ציצית אם לא נתן לו הקב"ה בגד, וכן צדקות ומעשרות ורוב המצוות ככולם הקדים הקב"ה טובה להאדם, ואין האדם עושה דבר טוב בשלו כי אם בשל הקב"ה, וכמו ששינונו בפ"ג מאבות [משנה ז'] תן לו משלו שאתה ושלך שלו. באופן שאין לשום אדם שום חוב אצל הקב"ה עבור מעשיו הטובים כי כבר הקדים לו הקב"ה, אך הקב"ה ברוב חסדו משלם שכר להאדם כאילו האדם עשה משלו. ואמנם ביראת שמים זה מסר הקב"ה ביד האדם ולא הקדים

התקוה היחידה שנתורה בליבי היא, שהן רואות את אביהן מכבד בכל ליבו ונפשו תלמידי חכמים, מארח אותם ומעניק להם מממונו – זה מלמד אותן כי גם אביהן מייקר את התורה מכל הכסף והזהב.

כעת הרב'ה בא לביתי, ומספר לבנותי כי הוא לא מעוניין ללכלך בבוץ את הסלון, ולכן הוא עומד בכניסה הצדדית של הבית. מה הן לומדות מזה? שהשטיחים יותר יקרים מהתורה, שהכורסאות יותר חשובות מראש הישיבה! בשביל לשמור על נקיין השטיחים אפשר להעמיד את רבי אלחנן בדלת הצדדית של המטבח, ולא להכניסו בדרך כבוד הביתה! אוי ואבוי לחינוך שכזה!

"ומה ברצונך שאעשה כעת", שאל אותו רבי אלחנן.

"רביה! תן לי את ידך ובא וניכנס דרך הכניסה הראשית. ניכנס ונשב בסלון. רצוני שתדרוך, בבוץ שלרגליך, על השטיחים, תלכלך אותן, תשב על הכורסאות, תלכלך גם אותן, שהכל יתלכלך! או אז הן תדענה מה עיקר ומה טפל. כך יכנס להן לעצמות שהתורה, שרבי אלחנן, יותר חשובים מכל הבלי העולם הזה".

בזכות החינוך הזה שהעניק לבנותיו, זכה אותו דיויס לשני חתנים גדולי תורה מופלגים.

שלוש העצות

לפני שנים רבות שמעתי מאחד המגידיים דרשה נפלאה על הפסוק: "כל המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות" (דברים ח, א). אין המקרא אומר אלא 'דרשני': פתח בלשון יחיד, וסיים בלשון רבים. מדוע. הסביר זאת בסיפור מעשה –

מעשה ביהודי תם וישר, שעלה אל הרב לשאול שאלה: "רבי, אני חפץ בכל לבי להיות לכן העולם הבא, אבל אני עם הארץ ואיני יודע מה לעשות. אין באפשרותי לקבוע עתים לתורה. הורני ארחות חיים בדרך קצרה!" אמר לו הרב: "הסכת ושמע, וחרוט בזכרוןך: דמה לנפשך כי יש רק מצוה אחת לעשותה, וכי אתה היהודי היחיד בעולם, ואין עליך לקיים מצוות אלא ביום זה בלבד!"

שמע זאת, ושמח מאד. אם כן הוא, אין קל מזאת! מיהר לצאת מבית הרב, והרב קרא אחריו בקול: "עמוד, אל תמהר לברוח, ברצוני להסביר לך את דברי!"

אבל היהודי מיהר לדרכו, וקרא מאחרי כתפיו: "אין מה להסביר, רבי! איני אטום כל עיקר, הבנתי את דבריו היטב!"

האיש מיהר אל חנותו, חנות לממכר שיירי אריגים. יהודי קשיש נכנס, בחר אריג, ושילם תמורתו. בטעות נתן שלושה דינרים במקום שניים. המוכר הבחין בדבר אבל לא אמר דבר, והקונה פנה והלך. שעת הצהריים התקרבה. האיש נעל את חנותו ופנה הביתה לאכול.

"טול ידיים", אמרה האישה. "מיד אגיש את האוכל".

"את יכולה להגישו מיד", ענה בעלה. "אין עוד צורך ליטול ידיים!"

האישה הנדהמת נעצה בו עיניים שואלות.

"הייתי הבוקר אצל הרב, והוא פסק שאיני חייב לקיים אלא מצוה אחת. ואני כבר הנחתי היום תפילין, וגם התפללתי – הרי זה די והותר להיום. ומחר אהיה פטור אף מזאת. כך אמר הרב, שאיני צריך לקיים מצוות אלא היום בלבד!"

פיה של האישה נפער בתדהמה. לא הספיקה לסגרו, ומישהו נקש בדלת. אדם זקן נכנס. "קניתי אצל כבודו אריג", אמר הזקן, "ועתה נוכחתי לדעת ששילמתי בדינר אחד יותר מדי".

"אמנם כן", ענה המוכר בשויון נפש, "אך מה בכך? היום הייתי אצל הרב, והוא הורה לי לחשוב שאני היהודי היחיד בעולם. אם כך, כבודו חשוב בעיני כגוי, וטעות הגוי מותרת..."

עכשיו נפער פיו של הקשיש בתדהמה, והאשה פרצה בצווחות אימים: "הצילו, דעתו של בעלי נתבלעה עליו, הוא השתגע!" הקשיש צרח אף הוא, והאיש נס על נפשו וברח מן הבית.

ברחוב העיר עמד, ואמר לנפשו: "רגע אחד, הלא הם צודקים, מי לא יצחק לשמע הדברים? יהודי אחד, מצוה אחת, יום אחד! הרב אשם בכל אשר קרני, הוא הורני את ההוראות המוזרות האלו!" ובצעדים נחושים שם את פניו אל הרב, לתבוע הסבר.

הרב ראה את פניו והנהן בראשו: "שבת, אפוא", אמר לו "הרי בקשתי ממך לשוב ולשמע את ההסבר".

הוא טרם הספיק לענות, ואל הבית התפרצה אשתו: "הושיעה, רבי, בעלי השתגע!"

הרב טרח להרגיע את רוחה, ואז הופיע יהודי קשיש, נושם ונושף, לתבוע את המוכר לדין תורה...

דבר ראשון הם נכנסו מבוהלים אל החזו"א וקראו: "תפסו את יענקל'ה גלינסקי!", החזו"א לא נבהל, ולא עוד שהעלה חיוך על פניו: "לא הם תפסו אותו, אלא הוא תפס אותם" אמר ולא יסף. הבחורים לא יכלו לרדת לסוף כוונתו, וחזרו לישיבה. ומה באמת היה שם?

רבות! שם במעברות למדתי טוב את הפסוק "שלח לחמך על המים כי ברוב הימים תמצאנו" לא יאומן כי יסופר. וכך זה התגלגל: בתחילה קיבלתי כמה דפיקות ודחיות, הובילו אותי למשרד המחנה, החלטתי לתת להם להבין שאני מדבר רק אידיש, והם חיפשו פקיד כזה שמבין להכניסו אותו אלי. מיד כשנכנסו ראינו שאנחנו מכירים מסמרקנד שברוסיה. היה זה בסוף ימי המלחמה, כשגלינו למעמקי רוסיה, הרעב שם היה נורא נורא ויהי היום ואותו בחור - שכעת פקיד - הבחין שיש לי בידיים צלחת איטוריות, הוא ניגש אלי בתחנונים שאתן לו לאכול, ראיתי שהמצב שלו קשה ונענעתי קצת בראשי, הוא מיד התנפל על הצלחת ולא השאיר לי כלום. והנה כעת נפגשנו שוב... מיד הזכיר לי הוא את הסיפור, שוחחנו, עד שהוא שאל עצה איך יעזור לי מבלי שיעיפו אותו מתפקידו. השבתי לו כך: תאמר לאחראים כי תפסת 'דג שמן', אחד הפעילים המסוכנים ביותר, ודבר ראשון יש להסתובב איתו ולהתריע מפניו בכל האוהלים. התכנית הצליחה בסייעתא דשמיא, הוא עבר איתי מאהל לאהל והצלחתי להעלות על דף כשישים שמות של ילדים, שוודאי ירצו מוסדות חינוך חרדיים. ואז זרקו אותי ב"בושת פנים" עם כמה בעיטות מהמעברה, ו...העיקר שהסחורה בידיים שלנו.

כאשר חזרתי לב"ב סיפרו לי את דברי החזו"א, השתוממתי והשתוממו כולם מחזונו. ולמדתי כיצד מנת אטריות הצילה שישים ילדים, שיש להם זכות אבות.

וברך פרי בטןך (ז, יג)

אספר לכם מעשה שהיה:

ברוסיה, לפני המלחמה, חי יהודי עשיר מופלג בשם דיויס. הוא "החזיק" בכספו את כל עולם הישיבות בליטא, ברוסיה ובפולניה. כל ראשי הישיבות, הגדולים והמפורסמים ביותר, היו פוקדים את מעונו ואף מתאכסנים בו.

אחרי המלחמה הוא נותר עני ואביון. הבולשביקים הקומוניסטים, לקחו ממנו את הכל. הוא הגיע לירושלים בעירום ובחוסר כל, וכך נפטר.

אבל היו לו שני חתנים, גדולי תורה, האחר היה ראש ישיבת טעלו, והשני הרב של טעלו. הוא נהג לומר: "מכל רכושי הרב נותרו לי שני יהלומים", כשהוא מתכוון בדבריו לשני חתניו.

במה זכה אותו אדם לשני חתנים כה מופלגים? כמובן היו לו זכויות עצומות של החזקת תורה, אולם למעשה היתה כאן סיבה נוספת:

פעם הגיע רבי אלחנן ווסרמן זצ"ל למעונו של דיויס כדי לבקש את תמיכתו. היה זה ביום חורפי, והדרכים היו מליאות בבוץ. נעליו ובגדיו של רבי אלחנן התלכלכו ממהוץ, והוא הרזה לעצמו כיצד יוכל להיכנס לביתו של העשיר, והלא ילכלך את השטיחים היקרים ואת הכסאות המרופדים. רבי אלחנן הכיר היטיב את מבואות הבית, וידע כי יש אפשרות להיכנס איליו גם דרך המטבח, שם אין שטיחים, ושם יוכל העשיר לקבל את פניו, וכי רק בסלון יכול העשיר להעלות את תרומתו, ולא במטבח?

הוא דפק על דלת המטבח ושתי ילדות קטנות פתחו לו את הדלת. הן הכירו אותו, ומיהרו לבשר לאביהן: "רבי אלחנן הגיע!" הן הכירו את אביהן, וידעו שביום בו ר' אלחנן מגיע איליו, נהיה לו יום "שמחת תורה".

רבי אלחנן ביקש מהן למסור לאביהן כי היות והוא מלוכלך בבוץ, הוא לא הרשה לעצמו להיכנס דרך הסלון, שמא ילכלך את הריהוט היקר שיש בו, וכי הוא ממתין לו בדלת המטבח.

כשדיויס שמע את הדברים מפי בנותיו, הוא נהיה חיוור כמו סיד. רץ למטבח ופרץ בבכי. רבי אלחנן לא הבין מה קורה פה: תמיד הלה מקבל אותו בסבר פנים יפות, בשמחה, ואילו הפעם? מה קרה? הוא פנה לדיויס ושאל: "שמא צרה התרגשה ובאה לביתך? ספר נא לי!"

ודיויס פתח את פיו, כשבכיו מתגבר מרגע לרגע: "רביה, מה עשיתי לך? מה פשעי ומה חטאת שככה הרביה מתנהג כלפי? למה מגיע לי שהרביה מקלקל את הבנות שלי?"

רבי אלחנן לא הבין מה הלה שח: "מקלקל את הבנות שלך? הרי איני מכירן כלל!"

"אסביר לרביה את כוונתי. אני עסוק מבוקר ועד ערב בזהב ובכסף. ביהלומים ובתכשיטים. כל היום אני עסוק עם סוחרים. כל יומי, מתחילתו ועד סופו, הוא ביזנע'ים. הבנות שלי רואות כל זה. חשש כבד ממלא את ליבי: מה פתאום הן תסכמנה להתחתן עם תלמידי חכמים? הלא הן לא רואות בבית, כמעט, כל זכר לתלמוד תורה? לצערי הרב, לא נותר לי זמן במשך היום ללמוד תורה.

ראש לכל העבירות לכך נאמר (איכה א.ט) טומאתה בשוליה לא זכרה אחריתה.

ישנו משל נפלא, של המגיד מדובנה, על הפסוק (איכה א.ט) טומאתה בשוליה לא זכרה אחריתה – היה אדם אחד שרצה לרכוש אריג יקיר מאוד. כל מטר שם עלה 1000 ₪. הוא הלך ורכש 4 מטר מהבד הזה. אמר לו בעל החנות – תשמע, אתה רוצה את האריג הזה, לאורך ימים ושנים. כן.

השקעת 4000 ₪, לך תשקיע עוד 100 ₪. במה להשקיע?

תלך לתופרת, ותבקש ממנה שבקצה של הבד, תעשה לך מכפלת, שתתפור אותו מכל הארבע כיוונים שלו.

למה? זה אריג טוב!

נכון. אבל אריג שהוא לא מקופל, והוא לא מסודר כמו שצריך, הוא יכל להתפורר לאורך זמן.

עזוב... אם זה אריג טוב, הוא יחזיק לאורך זמן.

חלפו להם כמה חודשים, כאשר בני המשפחה יושבים לאכול מסביב לשולחן, והילד הקטן משתעמם, ורואה חוט אחד בולט מהמפה, הוא נותן משיכה. חולפים להם עוד כמה שבועות, ועוד חוט הוא מוציא, וככה בס"ד משבוע לשבוע, עד שהמפה שלו הפכה להיות כמו מגרש של שש-בש... הכל הפך להיות מחורר.

אומר המגיד מדובנה – זה מה שאמר הנביא (איכה א.ט) טומאתה בשוליה לא זכרה אחריתה – גם בשוליים, יכל יצר הרע לתפוס אותך. דוקא בדברים הקטנים הוא יפיל אותך.

לכן באה התורה ומזהירה "והיה עקב תשמעון" – תשים לב לפרטים הקטנים, שבהם התורה אומרת 'כאן מתחיל היצר הרע'. תחילתו של יצר הרע, היא דוקא 'בחוטים הקטנים', שהוא מושך החוצה, וככה הוא מפורר את המפה כולה.

האמת היא, שזאת גמרא מפורשת במסכת יומא (פ"ג, ב).

מביאה הגמרא שתי סיפורים, על דברים קלים, שהביאו לדברים חמורים, מבלי לשים לב.

אומרת הגמרא (מסכת יומא פ"ג, ב) - מים ראשונים האכילו בשר חזיר מים אחרונים הרגו את הנפש

מביאה הגמרא מעשה שהיה, בשעת השמד. הגויים אסרו על האנשים לאכל בשר כשר, ואסרו על היהודים שהיו להם מסעדות, למכור בשר כשר, אז מה עשו?

היות והיה להם מסעדות, ובמסעדות הם צריכים להמשיך לכלכל את עצמם, התחילו למכור בשר טרף. אבל היות שהיו באים יהודים, והם לא היו רוצים להכשיל אותם, אז הם קיימו שתי מערכות נפרדות של כלים, ושני מערכות נפרדות של בישולים.

כתוב בחז"ל – שאותו מוכר, שהיה בבעל המסעדה, עשה לעצמו סימן – לכל אחד שמגיע, הוא נותן לאכל לחם, וכאשר הוא מגיש לו לחם, אז אם הוא יראה שהאיש ניגש ליטול ידיים, הוא ידע שהוא יהודי, ואם הוא יהודי, הוא יתן לו לאכול בשר כשר. אם ניגש ישר, תופס את הלחם ומנגב את החומוס, אז הוא ידע שהוא לא יהודי.

אומרת הגמרא – נכנס יהודי אחד, ואיך שהוא נתן לו את הלחם, הוא התחיל לאכל, מבלי ליטול את הידיים, ובלי לברך. הגיש לו בשר חזיר.

הסתיימה הסעודה, שאל אותו הלקוח – כמה מגיע לך?

50 ₪.

אבל אתמול שילמתי 40 ₪!?

אם שילמתי 40 ₪ אתמול, אז כנראה שאכלת אוכל כשר.

מה, האכלת אותי חזיר!?!?

כן.

אוי ויי, מה עשיתי!?

תשמע, אנחנו עושים בדיקה פשוטה – אם אתה ניגש ליטול ידיים, אם אתה מברך, אנחנו יודעים שאתה יהודי. אתה נכנסת, ולקחת איתך ישר את הלחם וניגבת איתו את החומוס, אז הבנתי שאתה לא יהודי!

אומרים חז"ל - מים ראשונים האכילו בשר חזיר – היו שואלים יום לפני את אותו אדם – תגידי לי, יש סיכוי שאתה תאכל אי פעם חזיר? אני חזיר! בחיים לא! אני מוסר את הנפש שלי על בשר כשר!

והנה על עבירה קלה "והיה עקב תשמעון" – מצוות שאדם דש בעקביו, נטילת ידיים, הביאו את האדם לאכל חזיר!

אומרת הגמרא - מים אחרונים הרגו את הנפש – מים אחרונים גרמו לאדם, להרוג את אשתו :

מספרת הגמרא – פעם הגיעו שלושה תנאים לאכסניה, ובאותו יום זה היה ערב שבת. הם חיפשו מקום איפה להניח את המטלטלין, אז שאלו את בעל המלון, אם יש לו כספת.

אמר להם כן, שיש לו כספת.

אמרו לו שהם רוצים להפקיד את הכסף שלהם בכספת שלו.

אמר הרב: "הסכיתו כולכם ושמעו. אמנם, הוריתי לו את שלושת הדברים, אבל עתה הנני להסבירם.

ראשית, אמרתי, עליך לחשוב שיש רק מצוה אחת לעשותה. וכוונתי היתה, שהרי יש לנו תרי"ג מצוות לעשותן, והעצל אומר לנפשו: מצוה הבאה לידי, אוכל להחמיצה. אם לא אקיים את זו, אקיים אחרת במקומה. ואף באותה מצוה עצמה אומר הוא לעצמו: מה לי למחר, היא לא תברח. הוא יושב ליד הספר, ומרשה לעצמו לחלום. אמנם יש כאן מצוות תלמוד תורה, אבל היא לא תברח, אפשר ללמוד גם בשעה הבאה.

בא עני לבקש נדבה, והוא מניד בכתפיו. אמנם יש עמו מעות, אבל יבוא עני אחר, ואולי יתנם לו...

לכן אמרתי: אל תחשב חשבונן של מצוות. יהיה דומה בעיניך, כאילו רק מצוה זו לפניך, ואין עוד. רק לימוד זה, רק תפילה זו, רק מצוה זו שבאה לידך.

ועוד אמרתי: דמה לנפשך, כאילו אתה היהודי היחיד בעולם. ומדוע? מפני שכאשר באים להתרים לדבר מצוה, משתמט כל אחד ואומר: מדוע באו אלי, הלא יש אחרים מלבדי. וכך נדחה העני מאחד לאחד, ונותר בדלותו.

כאשר יש ללכת לשיעור תורה, אומר כל אחד: מדוע אעזוב את ביתי בשעת לילה, והגשם טורד? יש משתתפים רבים בלעדי. וביתיים, אין מנין בשיעור.

הוא הדין במה שאמרתי לך שתחשוב כאילו רק היום עליך לקיים מצוות, כדי שלא תדחה את המצוה מיום ליום, עד שתדחה כליל.

וזהו שנאמר: "כל המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות". פתח בלשון יחיד, וסיים בלשון רבים. אלא שזוהי ההוראה לכל אחד ואחד. שיראה כל מצוה כאילו היא היחידה: "כל המצוה". ויראה את עצמו כאילו הוא לבדו בתבל: "אשר אנכי מצוך". ויראה את היום הזה בלבד: "היום" ותו לא, ואז תהיה בידיכם היכולת לקיים את כל המצוות!

ובאמת ידוע הרעיון בשם הגאון מוילנא זצ"ל, וה"חפץ חיים" זצ"ל הביאו (ב"אהבת חסד" ח"ב פרק יא בהג"ה) בשם גאון אחד, והסביר בו את הפסוק (דברים ו, ו): "והיו הדברים האלה", תחשוב שאין עוד יהודי בעולם מלבדך, ועליך האחריות לקיום העולם בלימודך, שאלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ (נדרים לב ע"א), "היום", אין אלא יום זה בלבד, ואם לא עכשיו אימתי, כמה תנצלו!

ואספר –

העיר פתח תקוה נוסדה לפני כמאה שנה על ידי יהודים יראים ושלמים, ובהכוונת מהר"ל דיסקין, השרף מבריסק זצ"ל. מתי מספר היו, אבל שטח המושבה היה רחב מאוד. עד היום משתרעת העיר על פני שטחים נרחבים מפני מעשה שהיה.

השטח נרכש מידי הערבים, ולא היו מפות מסומנות כמו בזמננו. הגיעו עם הערבי לעמק השוה, ואז היה הקונה הולך במצרי השדות. כל השטח שהספיק למדוד בשעליו עד לשקיעת החמה, היה שלו.

רבי יהושע שטמפפר היה הקונה. השכים קום מבעוד לילה, התפלל עם עלות השחר, ובהניץ החמה החל בצעדה כשהערבי רוכב לצידו על החמור בצעד מהיר הלך והלך והלך. לא היה כביש ואף לא משעול. פסע על האבנים ונתקל במהמורות, עלה גבעות וירד גאיות. השמש טפסה במעלה השמים והזעה נגרה פלגים פלגים. לא האט את צעדיו ולא התפנה לשתות או לאכול.

עוברים ושבים בקשו לשוחח ולפטפט, והוא לא עצר ולא השיב, בהתמדה חתר הלאה והלאה.

הערבי הותש, ביקש שיעצור מעט, שילגום לגימה. גם לו לא ענה.

התנשם והתנשף, כבר לא צעיר היה, וגרר עצמו ממערב למזרח, ומשם צפונה. כשהחמה עמדה לשקוע אזר שארית כוחותיו ופרץ בריצה. רץ עד שהחמה שקעה, ואז קרס והתעלף.

וכל השטח היה לשלו, של בני המושבה.

אילו היינו מנצלים כך את ימינו, כמה היינו רוכשים – ולעצמנו!

(והגדת)

והיה עקב תשמעון (ז, יב)

בעל הכלי יקר, עומד על הפסוק (בראשית ג, טו) "הוא יושפך ראש ואתה תשופנו עקב" – ויאמר זה גם על העבירות החמורות ע"ג גילוי עריות ושפיכות דמים ודוגמתם לא יוכל יצרן להעביר עליהם כל כך בנקל מי פתי יסור הנה ומי ישמע לו לדבר הזה לעבור עבירות ראשיות אלו, אבל בעקב דהיינו המצוות קלות שאדם דש בעקביו אתה תשופנו כי יהיה נקל לך להעבירו עליהם כי היצירה"ר זה דרכו שמתחיל בעקב ועולה ומבצבץ עד הראש כמו הארס של הנחש המתחיל בעקב והולך ומבצבץ עד הראש, כך היצירה"ר מתחיל להעביר את האדם על המצוות קלות שבני אדם דשים בעקביהם ואחר זה עבירה גוררת עבירה ויעלה מן הקלות אל החמורות עד כי עוונותיו יעברו למעלה ראש כמו שאמר (תהלים לח.ה) כי עוונתי עברו ראשי. והוא משל על העבירות שהם

אומרת הגמרא, ששלושת התנאים היו ר' יהודה, רבי יוסי ור' מאיר.

ר' מאיר שואל את בעל המלון – תגיד לי, איך קוראים לך? ענה לו – כידור.

אמר ר' מאיר לר' יהודה ור' יוסי – אני אצלו לא שם כסף! למה לא??

אומרת הגמרא – היה ר' מאיר בודק בשמות, ולכן אמר – איך אפשר לתת כסף בידיים, למי שקוראים לו כידור, שהתורה אומרת שאי – אפשר להאמין לו, שנאמר (דברים לב, כ) "כי דור תהפוכות המה בניי לא אמון במ".

אומרת הגמרא, שר' יהודה ור' יוסי, לא דקדקו בשמות, והיות וכך, הם נתנו לו את הכסף. ערב שבת, באו אחר-הצהריים, ונתנו את הארנקים שלהם למשמורת. ר' מאיר לא שם אצלו את הכסף, אז איפה המקום הכי בטוח? בבית קברות.

הלך ר' מאיר, חצי שעה לפני כניסת שבת לבית הקברות, חפר ליד קבר מסוים, שם הכסף וכיסה. יום ראשון בע"ה נבוא לקחת את הכסף.

יום שבת בבוקר, מספרת הגמרא, אכלו שלושת התנאים בבית המלון, מגיע אדון כידור לשלושת התנאים ואומר להם – איזה חלום חלמתי בלילה, פחד פחדים!!

מה קרה?

אבא שלי בא אלי בחלום, ואמר לי שאני יבוא מהר בבוקר בשבת, יש לי "בוכטה ליד הראש" מישוהו שם לי ארנק ליד הראש, אמר לי לבוא מהר לקחת את זה. אפשר לסמוך על החלום או לא???

אמרו לו – אה... חלומות של שבת... הם באים מעודף אוכל, לכן יש לך מחשבות על כסף. תשמור דיאטה.

רץ מהר ר' מאיר לבית הקברות, שאדון כידור לא יחליט פתאום לעשות סויר ברגע האחרון, לראות אם אבא שלו צודק או לא.

ביום ראשון אומרת הגמרא, באו ר' יהודה ור' יוסי לאדון כידור – בבקשה תביא הכסף.

איזה כסף!! על מה אתם מדברים??

אמר להם ר' מאיר – אמרתי לכם אה! "כי דור תהפוכות המה בניי לא אמון במ" למה לא שמעתם בקולי!!

אמרו לו – לא אמרת לנו במפורש לא לשים אצלו, אמרת שאתה בודק בשמות, אבל אם היינו יודעים שאתה ככה, לא היינו שמים אצלו.

אומרת הגמרא, שהם החליטו לקחת אותו לחנות של יין, את אדון כידור, אולי ישקו אותו איזה כוסית, יקבל כמה סיבובים בראש ואז יתחיל לומר.

בחנות של היין, אומרת הגמרא, הם הבחינו שעל השפם שלו יש עדשים. אחרי שראו את העדשים, אמרו – טוב לא צריך ללכת לחנות של היין, יש פטנט יותר טוב.

הלכו בחזרה לבית המלון, עלו לחדר איפה שיושב בעל המלון, ואמרו לאשתו – תשמעי, בעלך אמר שהארנקים שהוא הביא, נתני לנו, והראיה שהיום

בבוקר אכלתם עדשים, נכון!!

נכון. רק אני והוא אכלנו עדשים!

הלכה והוציאה את הארנקים ונסעה הביתה.

בצהריים חזר אדון כידור הביתה.

שואלת אותו אשתו – מה קרה לך!! התחרטת? אמרת יש שתי ארנקים, יש פרנסה לכמה חודשים, ופתאום השתבשה עליך דעתך??

על מה את מדברת??

הגיעו לכאן הרבנים, ואמרו שאתה אמרת לתת להם את הארנקים, והראיה הם אמרו – שאכלנו עדשים.

אני אמרתי עדשים!! לקח מארוך והוריד לה את הראש!

אומרת הגמרא - מים אחרונים הרגו את הנפש – אם הוא היה נוטל ידיים למים אחרונים, והוא היה מנקה את הפה שלו, כדי לברך ברכת המזון כראוי, לא היו נשארים לו עדשים על השפם.

רואים מכאן, שממצוות קטנות, מדברים קטנים ביותר, יכל אדם להגיע לעבירות הגדולות ביותר.

רבתינו מלמדים אותנו, שתחילת ההידרדרות בכל דבר, כמו שכותב הכלי יקר (פרשת בראשית) – הכל מתחיל מדברים קטנים.

בספר דבר בעתו הוא מביא, שהט"ז שלח את בניו להתחקות אחר דמותו של שבתאי צבי – שם רשעים ירכב.

הוא שלח אותם ואמר להם – לכו תראו מי הוא, אומרים שהוא אדם גדול. הם הלכו לבדוק מי הוא. הם חזרו הביתה וסיפרו כמה דברים אודותיו, אמר להם הט"ז – הוא משיח שקר.

סיפרו הבנים, שהוא ישן אפרקדן, והוא קשר את נעלו הימנית לפני נעלו השמאלית.

אמר להם הט"ז – מי שלא מקפיד על דברים כאלה, משיח הוא כבר לא יכל להיות.

לכאורה, יאמר האומר – מה זה נפקא מינה נעילת הנעליים!!

התשובה היא – כן! "והיה עקב תשמעון" זה המצוות שאדם דש בעקביו. מהדברים הקטנים, מגיעים לדברים הגדולים.

רבתינו, וכך מביא גם ר' אהרון קוטלר בספרו, שישנם דברים שבכלל אצלנו, אינם נחשבים לעבירה, והדברים הללו, הביאו לעבירות החמורות ביותר.

כותב ר' אהרון קוטלר (בספרו משנת רבי אהרון, חלק א, עמוד קכ"א) – הנה אביא לך דוגמא, האם מישוהו מאיתנו חושב שחמדת הממון מהווה עבירה?

מביא רבי אהרון קוטלר תוספתה, שמופיעה בסוף מנחות, על בית שני – מכירים אנו בהם שהיו עמלים בתורה וזהירים במעשרות.

שואל המדרש – ומפני מה גלו? מפני שאוהבים את הממון, והיא שגרמה להם לשנאת חינוס, כי הרוחניות אינה מביאה לשנאה, רק אהבת החומריות, היא שגרמה.

שואל ר' אהרון קוטלר – מי שמע על חמדת ממון שתביא לשנאת חינוס?! אדם אוהב כסף, זה יביא אותו לדבר הנורא ביותר!!

ואומר – כן. בן-אדם שהוא חומד ממון, זה אדם שאין לו אמונה בקב"ה.

בשביל מה אתה צריך ממון?! אדם שאוסף כסף, אוסף רכוש, זה אדם שרוצה שיהיה לו בטחון כלכלי.

למה אתה רוצה בטחון כלכלי?

כי אתה לא רוצה להיות בטוח בקב"ה, אתה לא רוצה להיות דואג ליום המחר. אתה רוצה שיהיה לך כסף בבנק, כדי שתהיה רגוע.

אומר ר' אהרון קוטלר – מחמדת הממון הגיע לחורבן הבית.

וכך כותב הרב וולבה בספרו עלה שויר, פרק ב' עמוד קפ"ט – גוף האדם מורכב ממיליוני תאים קטנים.

בא נעשה מהפך במחשבה – כשאדם רוצה לדעת, איך תרופה עובדת.

תרופה עובדת, כאשר מכניסים לשם מ"ג אחד של חומר מסוים, שאם תיקח ממנו במקום מ"ג אחד, שלושה מ"ג בבת אחת, זה ירעיל את האדם.

רואים לפעמים, אומר הרב וולבה, שמ"ג אחד יכל לרפאות את האדם, ומ"ג אחד נוסף יכל להרע לו, ולהרוג אותו.

זה מראה, אומר הרב וולבה, שאסור לאדם לזלזל אפילו בפירור הכי קטן של מצוה, ועל זה הוא מביא פסוק (זכריה ד, י) "מי בז ליום קטנות".

עפ"י זה, מבארים רבתינו גמרא מפורסמת מאוד (מסכת עבודה זרה יח, א) – תנו רבנן כשחלה רבי יוסי בן קיסמא הלך רבי חנינא בן תרדיון לבקרו אמר לו חנינא אחי אי אתה יודע שאומה זו מן השמים המליכוה שהחריבה את ביתו

ושרפה את היכלו והרגה את חסידיו ואבדה את טוביו ועדיין היא קיימת ואני שמעתי עליך שאתה יושב ועוסק בתורה [ומקהיל קהלות ברבים] וספר מונח לך בחייך אמר לו מן השמים ירחמו אמרו לו ר' יוסי בן קיסמא אני אומר לך

דברים של טעם ואתה אומר לי מן השמים ירחמו תמה אני אם לא ישרפו אותך ואת ספר תורה באש אמר לו רבי מה אני לחיי העולם הבא האם יש לי

סיכוי לקבל חלק בעולם הבא? אמר לו כלום מעשה בא לידך יש לך איזה סיפור על מעשה טוב שעשית? אמר לו מעות של פורים נתחלפו לי במעות

של צדקה וחילקתים לעניים אני הייתי גבאי צדקה. היה לי בכיס שקית של צדקה, ובכיס השני, היה לי ארנק, שהכנתי כסף לסעודת פורים. בטעות

הוצאתי את הכסף של סעודת פורים, ונתתי את זה לצדקה. אז במקום ללכת ולקזז את הכסף שהיה לי בארנק של הצדקה, נתתי את שניהם לצדקה אמר

לו אם כן מחלקך יהי חלקי ומגורלך יהי גורלי.

שואלים המפרשים שאלה נפלאה – ברגע שהוא פוגש אותו, הוא מוכיח אותו – תשמע, שמעתי עליך שמועה, שלמרות שאתה יודע שהאומה הזאת, משמים המליכו אותה, והיא אסרה ללמד תורה, שמעתי שאתה

מקהיל קהילות ברבים, וספר תורה מונח לך בזרועך, תמה אני אם לא ישרפו אותך ואת ספר תורה באש.

אחרי זה הוא שואל אותו – תגיד, יש לך איזה מעשה טוב שעשית?

למה זה שהוא מקהיל קהילות ברבים ומסכן את נפשו, זה מעשה רע!!

מה הוא שואל אותו - כלום מעשה בא לידך??

מה מעשה!! אני מסכן את החיים שלי, זה לא מעשה מספיק טוב!!

שאלתי אותך – מה אני לחיי העולם הבא? ומה היית צריך להגיד לי??

"אדם שמסכן את נפשו להרבצת תורה, מובטח לו גן עדן!"

שואלים המפרשים – למה הוא התכוון בזה שהוא שאל אותו כלום מעשה בא לידך?

עונים המפרשים כמה תשובות.

אחד התשובות שכתוב במפרשים, הרמב"ם אומר, שצריך שתהיה מצוה אחת נקיה, כדי לזכות לעולם הבא, לכן הקב"ה נתן לנו 613 מצוות, כדי שאדם צריך שתהיה לו מצוה אחת נקיה, שבזכותה הוא זוכה לחיי העולם

הבא.

כל מצוה יש בה סרח של כבוד, או רצון לקבלת שכר, איננה מצוה נקיה. צריך מצוה, שתעשה אותה אך ורק לשם שמים. צריך האדם לחיות 90 שנה,

כדי שתבוא לו מצוה אחת שהיא לשם שמים.

לכן הוא שאל אותו - כלום מעשה בא לידך האם יש לך מצוה אחת נקיה?

אבל ביאור נוסף, שנאמר שם בגמרא – זה שהאדם לפעמים עושה מעשה של גבורה, זה שאנשים לפעמים מוכינים להקריב את הנפש, למען הקב"ה, זה מעשה חד פעמי, שיכל לקרות רק פעם בחיים.

יכל אדם לעשות פעולה, שלכאורה, מי שעומד יגיד – מה, כזו פעולה הוא עשו לכבוד הקב"ה? ברגע אחד, הוא לבש לעצמו מן כתר של גבורה, ואמר "אני הולך לעשות את המעשה הזה!" אבל זה לא יכל לחזור על עצמו, יום יום, שעה שעה.

שאל אותך ר' יוסי בן קיסמא - כלום מעשה בא לידך? אל תספר לי שאתה מקהיל קהילות ברבים, את זה אני יודע, בא תספר לי מה קורה אצלך בחיי היום יום, והמעשים הקטנים שקורים אצלך כל יום בבוקר, שמה אתה גם משתמש בגבורה הזאת??
אמר לו – כן. גם שם אני משתמש.

אם ככה – מחלקך יהי חלקי ומגורלך יהי גורלי.
עפ"י זה מבאר הרב ז'ולטי זצ"ל, את מה שאומר רבינו יונה, בביאור המשנה בפרקי אבות, פרק ה' – עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו עליו השלום ועמד בכלם...

כולנו יודעים, שהניסיון העשירי שהיה לאברהם אבינו, היה ניסיון העקידה, שהקב"ה אמר לו "עתה ידעתי כי יראה אלוקים אתה"
בא רבינו יונה ואומר – לא. הניסיון העשירי לא היה העקידה, זה היה הניסיון התשיעי. מה היה הניסיון העשירי? קבורתה של שרה.
הקב"ה אומר לו – הארץ הזאת שלך, ופתאום הוא צריך לשלם 400 שקל כסף, כדי לרכוש את המערה.

היה צריך לשאול אברהם אבינו את הקב"ה – רגע, שלי הארץ או לא שלי?! אבל הוא לא שאל!

אומר הרב ז'ולטי – אדם שעובר את העקידה, מה זה שבבילו הניסיון הזה של קבורת שרה?!
הכל מתגמד לעומת העקידה.

אומר הרב ז'ולטי – היא היא הנותנת. מעשה שאדם עושה פעם אחת בחיים, אדם מקבל כוחות, אני לובש על עצמי כח של גבורה, אבל דברים שנעשים יום יום, לבחון אותך שם בפעולות הקטנות, זה מהווה מבחן, עד כמה אתה דבוק בקב"ה.

זה הפשט של "והיה עקב תשמעון" במצוות הקלות, שאדם דש בעקביו. (ברוך שאמר)

"ברכתך!?"

יש בשולחן ערוך דין תמוה. כלומר ההלכה פסוקה, אבל המציאות לא מובנת: "אכל ואינו יודע אם בריך ברכת המזון אם לאו, צריך לברך מספק, מפני שהיא מן התורה. ככתוב (דברים ח, י): "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך" (אורח חיים קפד, ד), ומקור בתלמוד הירושלמי (ריש ברכות).
תשאלו מה תמוה כאן. אז אספר –

"חתם סופר" זצ"ל שקוע היה כל כולו בעולמה של תורה. בפלפול ההלכה, בלימוד התלמידים, בתשובותיו להלכה. לאחר השיעור שמסר לבני הישיבה היה שב לחדרו, מותש. עיין בשאלות ההלכתיות שהגיעו אליו מכל קצווי העולם היהודי ובתוך כך אכל בפזיזות נפש את העוגה שהגיש לו משרתו. כל מעייניו, בשאלות הסבוכות. ראה המשרת, ונחמץ ליבו: עוגה כה טעימה, פשע הוא לכרסמה כך, בהיסח הדעת. עוגה כזו יש לאכול בריכוז, למצות את טעמה, להתענג על כל לעיסה... הרב אינו מודע כלל ועגה, אחת היא לו אם אוכל הוא אם לאו, דברי התורה מתוקים מפיו מדבש ונופת צופים. החליט לעשות חסד עם העוגה, ולאכלה בכונה כדבעי. אמר, ועשה. "חתם סופר" התיישב במקומו ושקע בעיון בהמון המכתבים. הבחור נשא את העוגה בצלחת, ואכלה בעצמו בחדר החיצון. את הצלחת הריקה ובה שרידי הפרורים הציב בפאתי השולחן.

"חתם סופר" סיים את העיון במכתבים, ובמהלכו גיבש את התשובות ההלכתיות. נשא עיניו אל הבחור, ושאל: היכן העוגה?
נדהם, אך התעשת מיד: "הרב אכל, האיננו זוכר?"
איזו עזות!

השיבו "חתם סופר": "האמת היא שאיני זוכר האם אכלתי, טרוד הייתי בענייני השאלות". אבן גולה מעל לבו של הבחור. "אבל זאת יודע אני לבטח, שלא ברכתי –

ואם לא ברכתי, לא אכלתי!"
והאבן הענקית שבה וסקלה את לבו!
ואני שואל: "חתם סופר" לא זכר אם אכל, אבל ידע לבטח אם בריך – מדוע אצלנו קורה שאיננו זוכרים אם ברכנו, אבל יודעים לבטח שאכלנו?!
נו, באמת, איזו שאלה. כי מעיניו של "חתם סופר" היו בברכה, ושלנו באכילה!

"חתם סופר" לעס בפיו, ומוחו הגה בדברי תורה. ואנו ממלמלים בפיו, ובמה הוגה מוחנו!

לא רבים יודעים את הדין שנפסק בשולחן ערוך (אורח חיים קפג, ח): "לענין לשאל בברכת המזון מפני היראה או מפני הכבוד, יש מי שאומר שדינה כתפילה!"

דין הפסק בברכת המזון, כהפסק בתפילה העמידה!
ויותר –

מובא בשם המגיד ממזריטש זצ"ל שיש להקפיד בברכת המזון עוד יותר מבתפילה. לפי שהתפילה מדרבנן, וברכת המזון מדאורייתא!
אבל יתכן שלא כדאי לפרסם דין זה, ומשום מעשה שהיה.

"הפחץ חיים" זצ"ל ביקש מהאברכים שעסקו במכירת ספריו בעיירות ישראל, שבבואם ידרשו ברבים בענין שמירת הלשון, חשיבותה וחומרתה.
הגיע אחד מהם לעיירה שאנשיה אינם בני תורה. קם ודרש. אמר: "מורי ורבותי, כשרות המטבח היהודי מושרשת ברוך השם, איש אינו חשוד לרכוש בשר שאינו כשר, ומי מדבר על בשר 'דבר אחר'!"
"חלילה וחס!" הזדעזעו כולם.

"וכולם מפרידים הפרדה מוחלטת בין בשר וחלב, ומקפידים על שמירת שש שעות מלאות מארוחת הבשר לאכילת מוצרי חלב" –
"ודאי!" הנהנו כולם.

"ובכן", רעם קולו, "דעו לכם: המתנת שש שעות, מנהג הוא, המעוגן בהלכה. איסור בשר עוף בחלב, מדרבנן. בשר חזיר, לאו אחד על כל 'כזית', וכמה 'כזיתים' עלולים לאכול –

ובדיבור אחד של לשון הרע, עלולים לעבור על שבעה עשר לאוים מדאורייתא, וחמור ענינה כשלוש עברות החמורות, עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים (ערכין טו ע"ב)!"
נדהמו.

באמת חידוש, לא ידעו!
בצאתו, שמעם מחליפים רשמים: אם שמירת הכשרות חמורה פחות מלשון הרע, אולי באמת הגזימו בה...

ואם הפסק בברכת המזון הוא כהפסק בתפילה, אולי מותר לענות בתפילה לשיחת טלפון, ולהציץ בה לכותרת בעיתון...
אז אולי כדאי שלא ליידע... (והגדת)

"כי אם שמר תשמרון את כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוה אתכם לעשתה" (דברים יא, כב).

וידועים דברי רש"י (ויקרא כב, לא. דברים ד, ו) "ושמרתם ועשיתם", "ושמרתם" זו משנה, "ועשיתם" זה המעשה. אם כן, מהו כפל הלשון "שמור תשמרון", כך דרשו בספרי (עקב יב): רבי שמעון בן יוחאי אומר, משל לשני אחים שהיו מסגלים ממון אחר אביהם, אחד מצרף דינר ואוכל ואחד מצרף דינר ומניחו. זה שמצרף דינר ואוכל נמצא שאין בידו כלום, וזה שמצרף דינר ומניחו נמצא עשיר לאחר זמן. כך תלמיד חכם לומד שנים או שלושה דברים ביום, שנים או שלושה פרקים בשבת, נמצא עשיר לאחר זמן. ועליו נאמר: "וקובץ על יד, ירבה" (משלי יג, יא).

ואספר –
אברך בא, והציג עצמו. הוא מתגורר בבני ברק, ומכהן כרב בית כנסת ברמת גן הסמוכה. ביום שלישי הם עומדים לערוך סיום מסכת ליד שולחנות ערוכים, "סעודה לגמרה של תורה" (שיר השירים רבה א, ט), עם תזמורת כדת וכדין, ומבקש שאבוא לדבר לכבודה של תורה.
"נו, ודאי. אם ירצה השם, בלי נדר. איזו מסכת מסיימים?" אני מתענין.
"תענית", הוא משיב.

נו, באמת, כזה טררס, סעודה ותזמורת ונאומים, על שלושים דפים שרובם אגדתות, אחת הקטנות והקלות שבמסכתות! מילא, מסכת שבת על למעלה ממאה וחמישים דפיה, והלכותיה החמורות. כתובות על מגוון נושאים, יבמות על חשבונותיה, מסכתות מסדר קדשים. אבל תענית!
"ובמשך כמה זמן למדו את המסכת?"
"במשך שבע שנים".

איהר הערט? שבע שנים!
"שיעור חדשי", אני שואל בנימוס.

גם אז, בשבע שנים כתשעים חדשים. שני שלישי עמוד לשיעור, ועוד אגדתות –
"לא", הוא עונה, "שיעור שבועי".

"שיעור שבועי? ועל זה עורכים מסיבה?! עצרת התעוררות היה צריך לעשות!"
בשבע שנים למעלה משלוש מאות וחמישים שבועות. במסכת שלושים דפים. הוה אומר, עמוד בשישה שיעורים, חודש וחצי. ממש כמו בישיבות!
ואז הוא אומר לי: "כן, השיעור ניתן בשבת, לאחר התפילה במשך כעשר דקות בלבד" –

והתמונה השתנתה מן הקצה אל הקצה.

ואבל ה"חפץ חיים" איש אמת הוא, ואינו חומד לצון. ודאי לא, עם אדם שבור לב!
ובכל זאת, איך יתכן?
ה"חפץ חיים" עם כל ידיעותיו וגאונותו, ה"חפץ חיים" עם כל זכויותיו וצדקותו, ה"חפץ חיים" עם ספריו וזיכוי הרבים שלו!
נשמע מופקע, האין זאת?
"אסביר לך", אמר לו ה"חפץ חיים". והמקור – כמו כל דבר בעולם – מן התורה.

הכתוב אומר: "ועץ החיים, בתוך הגן" (בראשית ב, ט), גן העדן. "עץ החיים" הוא חיי הנצח בגן העדן. "בתוך", בתוך. היינו באמצע הגן (תרגום, ורש"י). ויש להבין מה משמיענו הכתוב כך שעץ החיים היה באמצע הגן. ואם היה בצידו, מה.

ואבל דבר גדול השמיענו. הגדרת נקודת אמצע העיגול היא, שהמרחק אליה שווה מכל נקודה בהקפו. ממזרח, ממערב, מצפון ומדרום. כך גם "עץ החיים" בגן העדן, חיי הנצח בעולם הרוחני. דרך אליהם אינה ארוכה יותר מדרכי! הלא תבין, אותי נטעה ההשגחה העליונה בליטא, העניקה לי חינוך ביולנה, הפגישה אותי עם רבי ישראל מסלאנט, נטעה בי את המחשבה לכתוב ספרי הלכה ומוסר בענין שמירת הלשון. נתנה לי את הכלים, את הכשרונות וההודמנויות, והייתי ל"חפץ חיים". ואותך שתלה ההשגחה העליונה בגרמניה, וניתן לך חינוך "תורה עם דרך ארץ", והיית לרופא חרדי המקפיד על שמירת המצוות ועוזר לבריות ומקדש שם שמים ומקדיש עתים לתורה – ומכל אדם אין דורשים, אלא כיכלתו!
כמה נפלא!

והיכן ראינו כעין זה? בבנות ישראל, שכולן יוצאות ומחוללות בכרמים, כולן לבושות בגדי לבן שאולים, כדי שלא לבייש מי שאין לה, וכולן מכריזות על ידן. היפות ומעלתן, המיוחסות ומעלתן, אף המכוערות אינן שותקות, מחפשות מי שיקח מקחו לשם שמים. ומה' אשה לאיש (מועד קטן יח ע"ב), כולן ימצאו זווגן –

לפיכך הסמיכו לזה את המימרה השניה, שעתידי הקדוש ברוך הוא לעשות מחול לצדיקים, דהיינו עיגול. והוא כביכול, במרכז. וכל אחד מהם עומד במקומו שלו במעגל: ל"חפץ חיים" מקומו שלו, ולרופא מקומו שלו. וכל אחד מורה באצבעו למרכז, כולם קרובים במידה שווה, כולם עובדים לקל אחד – בתנאי אחד, כמו שאמר ה"חפץ חיים": שכל אחד עושה כיכלתו!
מקיים המצוות כיכלתו, מקדש שם שמים בסביבתו כיכלתו, ולומד תורה כיכלתו!

האברך יכול ללמוד יומם ולילה, וחייב ללמוד יומם ולילה.
העובד יכול ללמוד משנה בבוקר, שיעור בערב, וחייב ללמוד.
ואבל גם לאברך וגם לעובד יש 'כיסא אויר' קטנים, רווחים זעירים 'בין הזמנים'. חמש דקות פה, חמש דקות שם. מה אפשר כבר לעשות בחמש דקות. נותנים להם להתאדות.
מה אפשר לעשות?! אתם הראיתם, את הוכחתם מה ניתן לעשות!
בעשר דקות בכל שבת, עשר דקות בלבד, ולבסוף מסיימים מסכת!
איזו מסכת מתחילים כעת ללמוד, שאלתי את הרב.
מסכת ביצה, ענה. מסכת לא קלה.
אז יש לי הצעה, אמרתי. מעכשיו, שתים עשרה דקות – חמש עשרה, קראו מהקהל.
אשרם, ואשרי חלקם! כשיסיימו, נכין "הדרן"..." (והגדת)

בדרך הדרוש

דברים שאלו אנשי אלכסנדריה את ר"ב בן הניניא וזה אחד מהם כתוב אשר לא ישא פנים וכתבי ישרא' ד' פניו אלך ומשני כאן קודם גור דין כאן לאחר גור דין

והנה פלוגתא איתא בירושלמי ר' יהושע אומר אם ישראל עושין תשובה נגאלין ור"א אומר אע"פ שאין עושין תשובה נגאלין דכתיב ושבתי בצדקה והקשה שם הירושלמי לר"י מאי כדון ושבתי בצדקה כיון דעושין תשובה מה צדקה יש ומשני הירושלמי צדקה יש שהקב"ה מקבל תשובה מהן אבל לר"א כיון דעושין תשובה אינם צריכין לצדקה אמר אביי כוונת דר"א מסתברא דהא אמרין במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד א"כ ש"מ שעלי תשובה עדיפי מצדיק

ובזה א"ש דבגדה שפיר משני ר"י כאן קודם גור דר"י לשיטתו אויל דס"ל בירושלמי דצדקה עושה הקב"ה שמקבל תשובה מישראל א"כ שפיר משני כאן קודם גור דר"א מקבל תשובתו וזה הנשיאת פנים משא"כ לאחר גור דר"א אבל לדודן דקיי"ל כר"א וכאביי הנ"ל דבעל תשובה עדיף מצדיק ולא צריך לנשיאת פנים א"כ ליכא לתרין כתיבין הגמרא דנדה לכן הוכרח שפיר הגמרא לתרין בברכות משום שמדקדקין עד כזית ועד כביצה ודו"ק: (תנוכת התורה)

והנה פלוגתא איתא בירושלמי ר' יהושע אומר אם ישראל עושין תשובה נגאלין ור"א אומר אע"פ שאין עושין תשובה נגאלין דכתיב ושבתי בצדקה והקשה שם הירושלמי לר"י מאי כדון ושבתי בצדקה כיון דעושין תשובה מה צדקה יש ומשני הירושלמי צדקה יש שהקב"ה מקבל תשובה מהן אבל לר"א כיון דעושין תשובה אינם צריכין לצדקה אמר אביי כוונת דר"א מסתברא דהא אמרין במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד א"כ ש"מ שעלי תשובה עדיפי מצדיק

אך לפי' קשה כיון דעשה תשובה מה זה נשיאת פנים ולמה צריך לנשיאת פנים אך אי אמרין דזה גופי נשיאת פנים שמקבל

יהודים טובים באים לתפילה, שומעים קריאת התורה ומתפללים מוסף. בבית מחכים. החמין על הפלטה, ויש לנוח מעמל השבוע. ונשארים לעוד עשר דקות, לשמוע כמה שורות מענינות, הרבה סיפורים ואגדות. ובכל פעם לומדים חמש עד שבע שורות. וכך, שבוע אחר שבוע, חודש אחר חודש. ושנה אחר שנה – ומסיימים את המסכת – "ודאי שאני בא! לא זו בלבד, אף אומר "הדרן" על המסכת!" כמה שמח.

הגעתי, ואור בעיניים. עשרות יהודים מסבים לשולחנות ערוכים, שמחים בשמחת התורה, והתזמורת מרעישה. האברך ערך את הסיום ואחד המתפללים אמר את הקדיש והכל איחלו "מזל טוב" – ממש "יום חתונתו, זה מתן תורה" (תענית כו ע"ב) – וקמתי לדבר.

מסכת תענית מסיימת בשתי מימרות. האחת שייכת למשנה האחרונה במסכת, שבט"ו באב וביום הכפורים בנות ירושלים היו יוצאות ומחוללות בכרמים. ואמרו בגמרא: תנא, מי שאין לו אשה, נפנה לשם. תנו רבנן, יפיות שבהן אומרות תנו עיניכם ביופי, מיוחסות שבהן אומרות תנו עיניכם במשפחה, מכוערות שבהן אומרות קחו מקחכם לשם שמים.

והמימרה השניה: עתידי הקדוש ברוך הוא לעשות מחול לצדיקים והוא יושב ביניהם בגן עדן, וכל אחד ואחד מראה באצבעו. שנאמר: "ואמר ביום ההוא הנה אלקיני זה [ובכל מקום שנאמר "זה", יש בו גלוי כהוראה באצבע: החודש הזה לכם, זה קלי ואנורו, וזה מעשה המנורה, ועוד] קוינו לו ויושענו, זה ה' קוינו לו, נגילה ונשמחה בישועתו" (ישעיה כה, ט). וכתב מהרש"א: "מפורש במפרשים שהוא דבר סוד", ואין לנו עסק בנסתרות.

ואבל יש להבין, מה ענין המימרה הזו לכאן. קשה לומר שכל הענין הוא הסמכת מחול למחול. אסביר לכם, אבל אפתח בסיפור –

מעשה ברופא חרדי מגרמניה, יהודי טוב, מקפיד על קלה בחמורה ומקדש שם שמים בכל הליכותיו, ששמע על עולם התורה הפורח בליטא. הסתקן. מצא ממלא מקום ויצא לחופשה קצרה. נסע למרכזי התורה ועינו לא שבעה מראות: מאות מאות בחורים השקועים בריחוק דאורייתא ומתנצחים בסוגיות שאינן מכיר, במסכתות שמעולם לא למד. סלבווקה ומיר, גרודנא וטלז, קמניץ וקלעצק, פוניבז' וראדין.

חלשה דעתו. נכנס אל הכהן הגדול, רבם של ישראל, ה"חפץ חיים" זצ"ל, הציג עצמו ושאל בדכדוך: "רבי, מה אני לחיי העולם הבא!"

"תנוח דעתך", ענהו הצדיק, "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא!" "כן", התמרמר משנה זו אף הוא יודע. "אבל איזה חלק יהיה לי?"

עד עתה שמחתי בחלקי, מי דרמא לי ומי ישוה לי. רופא חרדי, שומר תורה ומצוות, עוזר לאנשים כיכלתו, ומרפא מדויים ומאריך חיים. משתתף בשיעורי תורה ופעיל בעניני הקהילה. מחנך בניו בדרכו וסולל נתיבו ל'מזרח' בגן העדן. אבל עכשיו, כשהתודעתי לעולם התורה התוסס, לממיתים עצמם באהלה של תורה, מרבים תורה ומרבים בה חיים, עכשיו רואה אני למי יגיע באמת גן העדן!"

כשראה את גדולי ראשי הישיבות וענקי המשגיחים התמזער בעיניו כל כך, התגמד והתאפס. איפה ישבצו אותו שם?!

הביט בו ה"חפץ חיים" ואמר: "יתכן, בהחלט יתכן, שתהיה שכני בגן העדן!" הוא – שכנו של ה"חפץ חיים"?

ולא יהי' בך עקר

פי' רש"י עקר שאינו מוליד וזה תימא, ונ"ל דאיתא בגמ' דברכות על פסוק רני עקרה לא ילדה ומקשה הגמ' משום דלא ילדה רני וכו' ומקשין למה לא הקשה הגמ' על תחילת הפסוק משום דעקרה רני וי"ל ע"פ פשוטו וכו' וזה יתורין דאיתא בגמ' למה היו האמהות עקרות משום דהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים וא"כ גם כאן יש לתרין על פסוק מתחילה לא מצי להקשות משום דעקרה רני דהוי מצי לתרין משום דהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים אבל השתא מוכח דלא ילדה מקשה שפיר הגמ' וק"ל וא"כ בזה יתורין ג"כ כאן דברי רש"י עקר שאינו מוליד כלל אבל לא שעקר ואח"כ יהי' מוליד ודו"ק: (מדרש יהונתן)

ואכלת ושבעת וברכת

אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע כתבת בתורה אשר לא ישא פנים ואיך אתה נושא פנים לישראל דכתיב ישא ד' פניו אלך אמר להם הקב"ה איך לא אשא פנים לישראל שכתבת בתורה ואכלת ושבעת והם מדקדקין על עצמן עד כזית ועד כביצה והקשו התוס' אמאי לא משני הגמרא הכי בגדה דאיתא שם פ' תנוקת (דף ע' ע"ב) י"ב